

Rapport 2007:10

Utvecklat stöd till unga brottsoffer

En uppföljning av Brottsofferjourenas Riksförbunds projekt

brå

brottsförebyggande rådet

Utvecklat stöd till unga brottsoffer

En uppföljning av Brottsofferjourernas
Riksförbunds projekt

Rapport 2007:10

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Denna rapport kan laddas ner från Brottsförebyggande rådets webbplats, www.bra.se/publikationer.

Produktion:

Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,

Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75.

e-post info@bra.se

Brå på Internet www.bra.se

Författare: Lena Schelin

Omslag: Ylva Hellström

© Brottsförebyggande rådet 2007

ISSN 1100-6676

Innehåll

FÖRORD	5
INLEDNING	6
BOJ:s projekt	6
Brå:s uppdrag	6
ARBETET I EN LOKAL JOUR	9
Majoriteten av jourerna har ingen stödperson under 30 år	9
EN TREDJEDEL AV DEM SOM SÖKER HJÄLP ÄR UNDER 26 ÅR	11
Nästan lika många pojkar som flickor söker stöd	11
Misshandel och olaga hot vanligaste brotten	11
Polisen förmedlar flest kontakter med brottsoffer	12
Stöd per telefon vanligast	12
Anpassat stöd till unga brottsoffer	12
Intern förankring	13
Allmän kunskapshöjning om unga brottsoffer	13
Förnygring	15
ÖKADE MÖJLIGHETER ATT NÅ UNGA BROTTSOFFER	17
Ökad information om brottsofferjourernas verksamhet	17
Mer utåtriktad verksamhet	17
Ökad samverkan	18
Brå:s bedömning	18
REFERENSER	21

Förord

Brottsofferjourernas Riksförbund (BOJ) är en ideell organisation som ger kostnadsfritt stöd till brottsoffer och vittnen. Unga brottsoffer tillhör en speciellt utsatt brottsoffergrupp. Enligt BOJ har man emellertid kommit att uppmärksamma att det stöd unga brottsoffer får inte alltid är anpassat till deras behov. Detta antas bland annat bero på att stödpersonerna inte alltid har tillräckliga kunskaper om unga brottsoffer och deras speciella behov, för att kunna ge dem ett adekvat stöd. Mot den bakgrunden har BOJ startat projektet ”Stöd till unga brottsoffer – en mänsklig rättighet”. Avsikten är både att nå fler unga brottsoffer och att förbättra det stöd som ges till dem. BOJ har sökt och beviljats medel för projektet från Arvsfondsdelegationen, och Brottsförebyggande rådet (Brå) har åtagit sig att utvärdera projektet. Projektet löper under tre år, från och med september 2006 till och med augusti 2008.

Delrapporten syftar främst till att beskriva projektet och redogöra för om de aktiviteter som planerats under projektets första år har genomförts. I rapporten redogörs också för hur de lokala brottsofferjourernas arbete med unga brottsoffer har utvecklats och vilka möjligheter eller problem som finns för att målet om ett bättre och avpassat stöd till unga brottsoffer ska kunna uppnås. En slutrapport, som bland annat kommer att omfatta unga brottsoffers syn på det stöd de fått från jourerna, avses lämnas under senhösten 2008.

Rapporten vänder sig till primärt till BOJ och de lokala brottsofferjourerna. Den har skrivits av Lena Schelin, utredare vid Brå.

Stockholm i mars 2007

Jan Andersson
Generaldirektör

Stina Holmberg
Enhetschef

Inledning

Brottsofferjourernas Riksförbund (BOJ) startade år 1988. BOJ är en ideell organisation som ger kostnadsfritt stöd till brottsoffer och vittnen. Detta sker genom drygt 100 lokala brottsofferjourer runt om i landet. Syftet är att de lokala brottsofferjourerna ska erbjuda hjälp och stöd till den som drabbats av brott, dels genom samtal med en stödperson, dels genom vittnesstöd som finns på tingsrätterna och som förmedlar stöd och hjälp till målsägande och vittnen i samband med rättegång. Brottsofferjourerna utgör ett komplement till de myndigheter som har ett uttalat ansvar för att stödja brottsoffer.

Enligt BOJ tillhör unga brottsoffer en speciellt utsatt brottsoffergrupp. De är extra sårbara, bland annat för att de befinner sig mitt i en utvecklings- och mognadsprocess. För en del utgör ett brott den första livskrisen, och unga brottsoffer saknar ofta strategier för att kunna hantera den situation de har hamnat i. Unga brottsoffers särskilda behov av stöd har kommit att uppmärksammas alltmer de senaste åren. Men man har kunnat konstatera att det stöd de får inte alltid är anpassat till deras speciella behov. Mot den bakgrunden sökte BOJ medel för projektet ”Stöd till unga brottsoffer – en mänsklig rättighet” från Arvsfondsdelegationen. Avsikten är att man både ska nå fler unga brottsoffer och förbättra det stöd som ges till dem.

BOJ:s projekt

BOJ beviljades medel för projektet från Arvsfondsdelegationen. Projektet löper under tre år, från september 2005 till augusti 2008. En projektledare tillsattes i september 2005. Projektets syften är att

1. brottsofferjourerna ska kunna erbjuda unga brottsoffer ett stöd som är anpassat till deras behov genom att de aktiva i brottsofferjourerna ska ha kunskap om de specifika problem och trauman som drabbar unga brottsoffer
2. brottsofferjourerna ska bli bättre på att nå och fånga upp unga brottsoffer. Ungdomar ska i ökad utsträckning känna till BOJ:s verksamhet och ha kunskap om vilket stöd de kan söka från jouren.

BOJ har i projektplanen för projektet angivit ett antal delmål och olika åtgärder/aktiviteter som ska leda till att målen uppnås:

- Under projektets första år ligger fokus på att väcka intresse för frågan och att förankra projektet såväl bland jourerna som bland de myndigheter och ideella organisationer som arbetar med unga brottsoffer.
- Under första året ska också skapas förutsättningar för en utökad samverkan mellan de lokala jourerna och berörda myndigheter och ideella organisationer. Delar av projektet utgör en pilotverksamhet. Nio jourer som har visat intresse för detta ska fokusera särskilt på att engagera och rekrytera fler unga stödpersoner och att bilda särskilda så kallade ungdomssektioner.
- År två ligger fokus på rekrytering och utbildning av unga stödpersoner.
- År tre ligger fokus på att bilda ungdomssektioner.

Brå:s uppdrag

BOJ beviljades medel för projektet med förbehållet att det skulle utvärderas. Brå åtog sig att svara för utvärderingen. De övergripande frågeställningarna för utvärderingen är två. 1) Har de målsättningar som BOJ har ställt upp i projektet

uppnått? 2) Hur upplever de unga brottsoffer som tagit kontakt med de lokala jourerna det stöd de har fått?

Den här delrapporten syftar främst till att beskriva projektet. Rapporten redogör för om de aktiviteter som planerats under projektets första år har genomförts och för hur de lokala brottsofferjourernas arbete med unga brottsoffer har utvecklats under projektets inledande fas. I rapporten redogörs också för projektledarens erfarenheter av vilka möjligheter eller problem som finns för att de övergripande syftena ska kunna uppnås. Slutrapporten kommer att redogöra för om man har genomfört planerade aktiviteter och om man har uppnått de mål som sattes upp för projektet. Slutrapporten kommer också att omfatta en utvärdering av om jourerna upplever att de åtgärder som har vidtagits inom ramen för projektet har bidragit till att de kan ge unga brottsoffer ett bättre stöd. Den kommer också att fokusera på hur de unga brottsoffer som kontaktat jourerna har uppfattat det stöd de har fått.

Tillvägagångssätt

Flera olika datakällor kommer att användas som underlag för utvärderingen.

1. Allmän statistik från BOJ

För att kunna sätta projektet i relation till BOJ:s allmänna verksamhet kommer årsstatistik från BOJ att inhämtas.

2. Projektledarens dagbok

Projektledaren fyller en viktig funktion i projektet. Hon svarar för olika utbildningsaktiviteter samt för framtagandet av utbildningsmaterial, manualer och handböcker. Ett viktigt underlag vid utvärderingen utgörs av projektledarens dagboksanteckningar. Dessa skickas in till Brå kvartalsvis och innehåller uppgifter om projektledarens aktiviteter och erfarenheter i projektet.

3. Aktivitetsblankett

Samtliga lokala jourer kommer att ombes att fylla i en aktivitetsblankett två gånger under projektets gång. Blanketten innehåller frågor kopplade till projektets målsättningar (exempelvis om antalet rekryterade unga stödpersoner, uppgift om vilka utbildningar jouren har deltagit i, hur många av stödpersonerna eller samordnarna som har deltagit i dem, hur många jourer som fått del av utbildningsmaterial (film/bok) och hur många gånger filmen visats). Den blankett som skickas ut i slutet av projektet kommer också att omfatta jourernas syn på projektet och om de fått det stöd de behövt för att i sin tur kunna ge unga brottsoffer ett mer adekvat stöd. Varje underlag ger också utrymme för att lämna egna kommentarer. Blanketten har utformats av Brå. Projektledaren svarar för distribution, insamling och överföring till Brå.

De nio jourer som djupstuderas ska fylla i en aktivitetsblankett varje halvår under projektets gång. Underlaget har utformats av Brå, som också svarar för distribution och insamling av blanketterna.

4. Statistikblankett

I BOJ:s allmänna statistik finns från och med år 2005 uppgift om åldern på dem som söker stöd vid en lokal jour. Där delar man in kontaktsökande i barn (0–14 år) och unga brottsoffer (15–25 år). Eftersom den åldersfördelningen inte är anpassad till den som gäller för projektet, som vänder sig till ungdomar mellan 12 och 25 år, ska de nio utvalda jourerna fylla i ett statistikunderlag vid varje kontakt som jouren har med unga brottsoffer. Detta sker löpande under två år, från

och med den 1 juli 2006 till och med den 30 juni 2008. Statistikuppgifterna ger bland annat svar på vilken typ av stöd brottsoffer i den aktuella åldersgruppen söker, vem som tagit kontakten och vilken typ av brott som ligger bakom att den unge söker kontakt. Underlaget har utformats av Brå, som också svarar för distribution och insamling av underlagen. Underlagen skickas in till Brå varje halvårsskifte.

5. "Nöjdhetsenkät"

Projektet ska också ge svar på frågan om hur de brottsoffer som sökt stöd upplever det stöd de fått. Därför kommer i slutet av år 2007 en enkät att skickas ut till ett urval av de brottsoffer som sökt stöd hos en lokal brottsofferjour. Enkäten kommer att ge svar på om de är nöjda med det stöd de fått. Om inte, vad hade de förväntat sig för stöd? Hur hade det kunnat förbättras? Enkäten produceras av Brå och projektledaren svarar för distribution till de lokala jourerna. Svaren, som är anonyma, skickas direkt till Brå i frankerade svarskuvert.

Arbetet i en lokal jour

Som nämnts består jourernas verksamhet av två huvuddelar: stödverksamheten på jourerna och vittnesstödsverksamheten i tingsrätterna. Det är bara stödverksamheten som omfattas av projektet och som därför kommer att beröras närmare.

Stödpersonerna arbetar ideellt. De arbetar också under tysthetslöfte. I deras uppgifter ingår, förutom att ge emotionellt stöd, att ge information om brottsoffrets rättigheter under utredning och rättsprocess och att ge stöd och information inför, under och efter en eventuell rättegång. Stödpersonerna ska också förmedla kontakter med myndigheter och försäkringsbolag och, vid behov, hänvisa till social, juridisk, psykologisk eller medicinsk expertis (Policy, BOJ).

På jourerna samordnas verksamheten av en anställd brottsofferassistent eller av en ideellt arbetande brottsoffersamordnare. De håller också i den utbildning som sker gemensamt för stödpersoner och vittnesstöd. BOJ har utarbetat en handbok som ska följas vid utbildningen. I utbildningen ingår minst åtta timmars praktik där stödpersonen ska arbeta tillsammans med en erfaren stödperson. Jourerna ser mycket olika ut. I genomsnitt hade jourerna den 30 juni 2006 närmare elva stödpersoner per jour; 16 procent av jourerna hade mellan en och fem stödpersoner, medan sju procent av jourerna hade över 20 stödpersoner. Den största juren hade närmare 50 stödpersoner.

De stora variationerna i jourernas storlek och det förhållandet att verksamheten på många jurer bedrivs av ideellt arbetande personer påverkar naturligen hur juren kan organiseras och bemannas och hur omfattande stödverksamhet som kan bedrivas. Flera jurer kan bara hålla öppet några timmar i veckan. Att de håller öppet innebär främst att jurens telefonlinje är bemannad. Övriga tider tar en telefonsvarare emot. För att öka jourernas tillgänglighet startades på försök en nationell telefoncentral år 2002. De lokala jourerna kan vidarekoppla sina telefoner till telefoncentralen när det inte finns någon som kan ta emot samtalen på jourerna. På detta sätt har brottsofferjourernas tillgänglighet ökat väsentligt. Försöksverksamheten permanentades år 2005. Det året tog telefoncentralen enligt verksamhetsplanen emot närmare 5 000 samtal från brottsoffer och vittnen.

Majoriteten av jourerna har ingen stödperson under 30 år

En ambition i projektet är att vissa jurer ska öka andelen unga stödpersoner (under 30 år). Om man ser till samtliga jurer har de allra flesta stödpersonerna hittills varit över 30 år. Det framgår av de aktivitetsblanketter som inkommit till Brå. Majoriteten av jourerna (62 procent) hade den 30 juni år 2006 ingen stödperson under 30 år.¹ En dryg fjärdedel av jourerna hade mellan en och tre unga stödpersoner och en dryg tiondel av jourerna hade fler än fyra. I medeltal hade jourerna 1,2 unga stödpersoner (av totalt elva) i sin verksamhet vid angiven tidpunkt. Det betyder att ungefär en tiondel av stödpersonerna var under 30 år.

I projektet är den särskilda satsningen på att få in fler yngre stödpersoner fokuserad till de nio utvalda jourerna. Det finns vissa skillnader mellan dem och övriga jurer. De nio jourerna hade i genomsnitt tre stödpersoner fler än de jurer som inte ingår i djupstudien. De nio jourerna hade också i genomsnitt en högre andel yngre stödpersoner än övriga jurer (två jämfört med en). Det inne-

¹ Av de 107 jourerna har 89 besvarat den aktivitetsblankett som Brå skickade ut under projektets första år. Alla jurer har emellertid inte svarat på alla frågor, varför antalet svarande kan variera något.

bär att dessa jourer hade något fler, och något yngre, stödpersoner när projektet startade.² Det kan möjligen ha bidragit till deras intresse för att delta mer aktivt i projektet.

² Både andelen nyrekryteringar (generellt) och andelen nyrekryteringar av unga stödpersoner var något färre än för samtliga jourer.

En tredjedel av dem som söker hjälp är under 26 år

Av BOJ:s verksamhetsberättelse år 2005 framgår att en tredjedel av dem som under året sökte stöd från en brottsofferjour var under 26 år. De flesta (29 procent) var mellan 15 och 25 år. 4 procent var under 15 år. Med utgångspunkt i att jourerna hade 28 000 stödkontakter under det året, innebär det att över 9 000 kontakter avsåg sökande som var under 26 år.

De flesta av dem som sökte stöd gjorde det för att de råkat ut för brott, det vill säga i egenskap av brottsoffer. Någon enstaka procent sökte stöd för att han eller hon varit vittne till en brottslig händelse.³ Det förekom också att de unga som sökte stöd och hjälp var anhöriga till personer som utsatts för brott. Enligt verksamhetsplanen för år 2005 tog ungefär 5 procent av de sökande kontakt med en jour i egenskap av anhörig. De uppgifter Brå har fått in i projektet visar dock att en något högre andel av de kontaktsökande mellan 12 och 25 år sökte stöd i egenskap av anhörig till personer som utsatts för brott. Det var också relativt vanligt att jourerna gav stöd både till brottsoffer och anhöriga.

Nästan lika många pojkar som flickor söker stöd

En majoritet av dem som sökte stöd från en brottsofferjour år 2005 var kvinnor. Av de kontaktsökande som var över 25 år var andelen kvinnor 63 procent och andelen män 37 procent. Av verksamhetsplanen för år 2005 framgår att fördelningen var jämnare för kontaktsökande under 25 år, där pojkarna och männen stod för 46 procent av kontakterna. Av de underlag Brå har fått in var andelen kontaktsökande pojkar och män mellan 12 och 25 år i princip lika hög som andelen flickor och kvinnor. Andelen kontaktsökande pojkar och män var då 49 procent.

Misshandel och olaga hot vanligaste brotten

De vanligaste enskilda brotten som föranlett kontakt med en jour för hjälpsökande i åldern mellan 12 och 25 var misshandel. Hos de unga brottsoffer som sökte kontakt låg misshandel bakom mer än hälften av kontakterna. Näst vanligast var rån och olaga hot. Skillnaderna mellan könen är dock relativt stora. För pojkarna/männen svarade misshandel, olaga hot och rån för närmare 90 procent av kontakterna, medan 60 procent av flickorna och kvinnorna sökte stöd på grund av dessa brott.

Av de svar Brå har fått in från jourerna framkom att sexualbrott och grov kvinnofridskränkning låg bakom en fjärdedel av kontakterna från flickor och kvinnor mellan 12 och 25 år. Ingen av pojkarna sökte stöd för dessa typer av brott. Även om man ser till hela verksamheten var det ovanligt att pojkar och män under 25 år sökte stöd för sexualrelaterade brott. Under verksamhetsåret 2005 handlade det om någon procent.

³ År 2005 infördes ett nytt statistiksystem. 60 av jourerna använde detta vid avrapporteringen av den lokala verksamheten. Dessa jourer rapporterade att de haft omkring 18 000 kontakter med brottsoffer under år 2005. En nyhet i statistiksystemet är att det innehåller uppgift om sökandens ålder. Det går således inte att göra någon historisk tillbakablick, för att se om det stöd unga brottsoffer söker i dag skiljer sig till omfattning eller karaktär från tidigare.

Polisen förmedlar flest kontakter med brottsoffer

De allra flesta brottsoffer kommer i kontakt med en jour efter att en polisanmälan har skett. Polisen är skyldig att informera brottsoffret om att han eller hon har rätt att ha med sig en stödperson under rättegången och om vilka myndigheter, organisationer eller andra som kan lämna stöd och hjälp (förundersökningskungörelse (1947:948) 13 a § 3 st.). Polisen har ingen skyldighet att också förmedla kontakt med en lokal jour, men vanligen frågar polisen om brottsoffret vill att de förmedlar kontakten vidare. Om brottsoffret inte motsätter sig det skickar polisen hans eller hennes namn och kontaktuppgifter till jourcen. Jourcen tar då kontakt med vederbörande. Av verksamhetsberättelsen för år 2005 framgår att 70 procent av kontakterna initierades av att den hjälpsökande på detta sätt slussades till BOJ av polisen. En knapp tredjedel av kontakterna togs alltså på brottsoffrets eget initiativ. I princip alla kontaktsökande hade gjort polisanmälan. Av de statistikuppgifter Brå har fått in om unga brottsoffer framkommer ett liknande mönster. 38 procent av de unga brottsoffren tog kontakt med en jour på eget initiativ. Av samtliga unga hjälpsökande hade i princip alla (95 procent) anmält brottet till polisen före första kontakten med brottsofferjourcen.

Stöd per telefon vanligast

Arbetet i jourerna består av att ge stöd och hjälp till brottsoffer. De allra flesta stödsamtal äger rum per telefon. Stödsamtalen kan handla om allt från att svara på enstaka frågor eller att ge information om skadestånd till att ge betydligt mer omfattande stöd genom längre samtal. Enligt de uppgifter som Brå har fått in från de jourer som ska djupstuderas framkommer att telefonsamtalen med unga brottsoffer i genomsnitt tar en dryg timme.

Spontanbesök är ovanliga. Besöksmöjligheten på jourerna är många gånger begränsad med hänsyn till personalens säkerhet, då de många gånger arbetar ensamma eller två och två. Emellertid antog BOJ:s stämma under år 2005 nya minimikrav för jourer. Där ingår bland annat att jourcen ska ha tillgång till en lämplig lokal avsedd för att kunna ge stöd både via telefon och vid besök av brottsoffer. Tanken är således att det ska finnas en möjlighet att besöka en jour. Många gånger antas besöket dock ske efter en telefonkontakt, då det bokas in. Av de uppgifter Brå har fått in från de utvalda jourerna framkommer också att i princip alla kontakter de hade med unga brottsoffer inleddes med en telefonkontakt, som sedan i vissa fall (vid 28 procent av kontakterna) följdes upp med ett besök på jourcen, ett hembesök och/eller med att stödpersonerna följde med vid en rättegång eller vid besök på en myndighet.

Tidsåtgången för att ge unga kontaktsökande stöd varierar mycket mellan olika jourer. I något fall har jourcen som princip att alltid hänvisa unga brottsoffer till det stödcentrum som finns i kommunen. Tiden för att ge unga brottsoffer stöd är då begränsad. I andra fall gör jourcen ett omfattande arbete för att stödja det unga brottsoffret, bland annat genom att göra hembesök, att följa brottsoffret till rättegång och vid myndighetsbesök och över huvud taget hålla i myndighetskontakterna. Den genomsnittliga tidsåtgången per kontakt var fyra och en halv timme (mediantiden fyra timmar). Var tionde kontakt tog mer än tio timmar i anspråk. Det var i de fallen frågan om att stödpersonen hade följt med som stöd vid en rättegång som hållits på annan ort än den där jourcen håller till.

Anpassat stöd till unga brottsoffer

För att jourerna ska kunna ge unga brottsoffer ett bra stöd finns två huvudsakliga områden där man anser att det behövs förändringar. Det första handlar om

att höja kunskaperna inom jourerna om de problem och trauman som drabbar unga brottsoffer. Det andra handlar om att en förnygring måste äga rum inom jourerna, så att åldersfördelningen på jourerna bättre avspeglar åldersfördelningen bland de sökande. På så sätt antas stödpersonerna ha bättre förutsättningar att möta unga brottsoffer på deras villkor.

Intern förankring

Projektledaren påbörjade arbetet i projektet med att väcka frågan om unga brottsoffer och genom att förankra projektet inom jourerna. Den interna förankringsprocessen har i ett första steg främst syftat till att jourerna ska känna till projektet och dess syften och i ett andra steg till att de ska få upp intresset för att arbeta mer fokuserat mot unga brottsoffer. Under hösten 2005 inledde projektledaren projektet med att sprida information till jourerna. I det närmaste alla ordförande, assistenter och samordnare på jourerna fick direkt information om projektet. Projektplanen skickades också ut till samtliga jourer. Tanken var att nyckelpersonerna sedan skulle sprida informationen om projektet vidare inom jourerna.

Projektledaren har under projektets första år bedrivit en mycket utåtriktad verksamhet med möten och deltagande i olika aktiviteter (seminarier, konferenser med mera) för att förankra, beskriva och ”marknadsföra” projektet. Vid rapporteringen efter första kvartalet angav projektledaren att det var uppenbart att många inom brottsofferjourerna trots det inte kände till projektet. Projektet fick dock stor medial uppmärksamhet efter en presskonferens i slutet av mars 2006, då det presenterades. Det förekom också viss medial uppmärksamhet i anslutning till produktionen av en film om unga brottsoffer, som ska fungera som underlag för diskussioner.

Samtidigt som projektet har löpt har en skolundersökning genomförts bland åttondeklassare. Den handlar om bland annat utsatthet för brott. De värdjourer som hade uppstartsseminarier delade ut enkäten bland ungdomar i årskurs åtta i sin kommun. Resultaten av enkäterna tycks överlag ha fått stor (lokal) massmedial uppmärksamhet. Enligt projektledaren har enkäten i vissa fall haft stor betydelse för att medvetandegöra ämnet unga brottsoffer inom jourerna. Dessa aktiviteter medförde att fler fick kännedom om projektet. Till detta kan möjligen också Brås insamling av aktivitetsunderlag från samtliga jourer ha bidragit. Enligt projektledaren var det emellertid fortfarande många aktiva inom jourerna som inte kände till projektet efter utgången av första projektåret. Många gånger kan det troligen förklaras av att den på jourerna som fått uppgift om projektet inte har förmedlat informationen vidare.

Allmän kunskapshöjning om unga brottsoffer

Flera aktiviteter har planerats för att höja kunskaperna om unga brottsoffer. Enligt projektplanen skulle tio uppstartsseminarier hållas med syfte att väcka frågan om unga brottsoffer och för att förankra projektet lokalt bland jourerna. Åtta utbildningskonferenser för assistenter och brottsoffersamordnare – fyra under projektets första och fyra under projektets sista år – är planerade. I projektplanen ingår dessutom produktion av en bok och en film som ska användas i olika typer av utbildningar.

Uppstartsseminarier

Under projektets första år har, som planerats, sammanlagt tio uppstartsseminarier hållits på lika många orter i landet.⁴ Seminarierna har utgjort ett viktigt led i den interna förankringsprocessen och för att sprida kunskap om projektet lokalt. En lokal brottsofferjour har vid varje tillfälle stått som värd för seminariet. Avsikten med seminarierna var att de skulle utgöra ett forum för kontakter. Dels skulle de ge tillfälle för de lokala jourerna i regionen att mötas, dels skulle de utgöra ett forum för kontakter mellan BOJ och myndigheter och ideella organisationer som arbetar med unga brottsoffer (exempelvis socialtjänst, polis, skola, fritidsverksamhet, kommunen, BRIS, Friends, Röda Korsets ungdomsförbund, Fritidsforum). Syftet var att försöka lägga en grund för en utökad framtida samverkan. I de flesta fall har det enligt projektledaren varit en bra blandning på seminarierna. Vid något tillfälle har också representanter för exempelvis försäkringsbolag och kronofogdemyndigheten deltagit.

Seminarierna har sett lite olika ut. I vissa fall har ett dag- och ett kvällsseminarium hållits, där dagen riktats främst till myndigheter och kvällen till ideella aktörer. I andra fall har samtliga aktörer deltagit samtidigt. Förutom en kortare eller längre inledning jämte presentation av projektet har seminarierna, med något varierande innehåll, innehållit ett pass med socionomen Ann Hellströmer, som sedan år 1999 har arbetat med barn och ungdomar som råkat ut för brott och som varit med och startat flera stödcentrum för unga brottsoffer.⁵ Eftermiddagen har ägnats åt gruppdiskussioner. Sammanlagt har drygt 700 personer deltagit i seminarierna. Av dem kan utifrån de uppgifter jourerna har rapporterat uppskattas att ett hundratal kom från landets brottsofferjourer. För många av de övriga deltagarna var det deras första möte med en lokal brottsofferjour.

Utbildningskonferenser

Brottsofferassistenter och ideella samordnare utgör nyckelgrupper på jourerna. Därför har fyra särskilda utbildningskonferenser hållits för dem. Det huvudsakliga syftet med konferenserna har varit att sprida faktakunskap till deltagarna genom föreläsningar om tonåringars känslomässiga och sociala utveckling, om ungdomars upplevelser av brott, om polisens erfarenhet av att möta unga brottsoffer samt om hur Röda Korsets ungdomsförbund har lyckats engagera unga människor. Syftet var också att ge assistenter och samordnare metoder

- för att hålla stödsamtal med barn och ungdomar
- för rekrytering av unga stödpersoner och
- för att kunna diskutera brott och utsatthet med ungdomar i grupp.

Varje konferens har pågått i två dagar. Sammanlagt har cirka 80 assistenter, samordnare och stödpersoner deltagit i konferenserna.⁶ Deltagarna har varierat från helt nya stödpersoner till sådana som arbetat med brottsoffer och utsatta barn i många år. Tanken var att de assistenter och samordnare som deltagit i konferenserna i sin tur skulle sprida nyförvärvade kunskaper vidare till stödpersonerna. Enligt projektledaren är det dock troligen få av dem som deltagit i kon-

⁴ Seminarier har hållits i Karlstad, Trollhättan, Ljusdal, Östersund, Skövde, Varberg, Luleå, Kristianstad, Västerås och Kalmar.

⁵ Socialstyrelsen har fått ett uppdrag från regeringen om utvecklingsarbete till stöd för socialtjänstens arbete med brottsofferfrågor. Inom ramen för det uppdraget har flera stödcentra startats för att bättre kunna möta brottsoffer och ge dem ett adekvat stöd. De principer som styr verksamheterna är nära samarbete med polisen, snabb kontakt med den unga, fokus på vad det innebär att vara brottsoffer samt information om och kontakt med rättsväsendet (Socialstyrelsen, 2005).

⁶ De jourer som har rekryterat unga stödpersoner under projektet har velat ge dem utbildning på en gång, men om ingen sådan varit inplanerad har även nyrekryterade stödpersoner erbjudits plats på konferenserna.

ferenserna som har kunnat använda den nyvunna kunskapen som ett konkret stöd i stödverksamheten, eller som ett direkt underlag för att vidareutbilda stödpersonerna på jouren. Hennes bedömning är att konferenserna – sedda i backspegeln – troligen inte var tillräckligt konkreta för att kunna omsättas till praktisk handling på något enkelt sätt.

Utbildningsmaterial om unga brottsoffer

Det ingår i projektledarens uppgifter att skriva en bok om unga brottsoffers trauman och kriser som ska hjälpa stödpersonerna i deras möte med unga brottsoffer. Behovet av mer konkret handledning blev tydligt efter utbildningskonferenserna. Boken ska därför innehålla så handfasta och konkreta tips som möjligt för de aktiva i jourerna, exempelvis ge förslag till upplägg på stödkontakter och samtalsmetodik. Tanken är att boken ska bygga på historier ur verkliga livet och ge goda och dåliga exempel på jourernas möte med unga brottsoffer. Projektledaren har försökt få hjälp från jourerna med sådana konkreta exempel, men responsen uppges ha varit relativt dålig. Planen är att boken ska skrivas färdigt under år 2007.

Under projektets första år har en spelfilm producerats. Den riktar sig till skolor och andra som kan använda den som underlag för diskussioner om unga brottsoffer. Filmen utgår från brottsoffret och syftet är att man ska kunna förstå hur det känns att vara brottsoffer: känslan när brottet begås, hur man mår efteråt, omgivningens reaktioner och mötet med rättsväsendet. Syftet är också att få barn och ungdomar att förstå att även handlingar som de själva inte definierar som brottsliga kan vara det och att dessa ska anmälas till polisen. I eftertexterna framgår var brottsoffer kan söka stöd. För att filmerna ska kunna fungera som ett diskussionsunderlag har projektledaren också producerat ett utbildningsmaterial i anslutning till filmen. Utbildningsradion (UR) har köpt spelrättigheterna till filmen. Det innebär bland annat att skolorna kommer att ha gratis tillgång till filmen.

Arbetet med produktionen av filmen har i princip löpt enligt plan. Filmen fanns i en färdigklippt version till årsskiftet 2006/07 och därefter återstår att göra den klar för distribution. Extra finansiering har medfört att det finns ekonomiska förutsättningar att mångfaldiga filmen och få en stor spridning av den.

Föryngring

Målet att få in fler unga stödpersoner avser de nio jourer som ingår i pilotstudien. En utgångspunkt vid projektets start var att det bör finnas stödpersoner som unga brottsoffer kan identifiera sig med och som de uppfattar kan sätta sig in i deras situation. Enligt projektledaren är det emellertid inte säkert att unga brottsoffer vill få stöd av en ung stödperson. Någon jour har också gett uttryck för en generellt negativ inställning till rekrytering av unga stödpersoner. Det anses över huvud taget inte vara lämpligt att unga stödpersoner ska ta hand om brottsoffer i kris. Projektledaren menar också att det viktiga i stället är att brottsoffret känner att stödpersonen har kunskap om den verklighet ungdomar lever i. En generell föryngring är ändå önskvärd. Fler yngre stödpersoner antas kunna bidra till att den kunskapen sprids inom jouren. Att jourerna får in fler yngre personer antas också ha den fördelen att de generellt är mer intresserade av att arbeta med utåtriktad verksamhet, bland annat med besök i skolor och annan informationsspridning.

De åtgärder som är planerade inom ramen för projektet är tio rekryteringsseminarier och framställande av en rekryteringsmanual. Dessutom ska åtta ungdomssektioner bildas i landet. I samband med det ska en handbok produceras

för de jourer som vill starta ungdomssektioner. Dessa åtgärder är huvudsakligen planerade till projektets andra år. Vissa iakttagelser har emellertid redan gjorts.

Jourerna ibland skeptiska till unga stödpersoner

Projektledaren har rapporterat att flera jourer har uttryckt att man tror att det är svårt att engagera yngre stödpersoner. I vissa fall har jourerna i sina rapporter till Brå angivit att de vill påbörja en förnyingsprocess, men att det finns problem (exempelvis att jouren är så liten att man inte har kraft att genomföra några förändringar i verksamheten). Ungdomars rörlighet har också lyfts fram som ett problem. Deras engagemang kanske bara sträcker sig något eller ett par år framåt i tiden och då kostar det onödiga resurser att satsa på utbildning för dem. Projektledaren menar att uppgiften att förändra den negativa attityden mot att få in unga stödpersoner är en stor utmaning för projektet.

Andelen unga stödpersoner har fördubblats

Trots en negativ hållning från vissa jourer har flera jourer, efter projektets inledande fas, enligt projektledaren kommit igång och arbetar målmedvetet för att rekrytera unga stödpersoner. De uppgifter Brå har fått in från jourerna visar att sex av tio jourer hade rekryterat nya stödpersoner under projektets första tio månader. Genomsnittligt rekryterades under perioden närmare tre personer per jour. Nästan en tredjedel av jourerna (29 procent) rekryterade unga stödpersoner under perioden. Trots att målet att rekrytera unga stödpersoner främst är fokuserat på de nio jourer som ingår i pilotstudien, framkom att de nio jourerna inte hade rekryterat fler unga stödpersoner under inledningen av projektet än övriga jourer. Av jourernas uppgifter framkommer att i genomsnitt 0,8 unga stödpersoner rekryterades under projektets inledande tio månader. Eftersom det genomsnittliga antalet unga stödpersoner efter projektets inledande tio månader var 1,3, betyder detta att andelen unga stödpersoner vid projektets inledning var liten, i genomsnitt omkring 0,5 stödpersoner per jour.⁷ Andelen unga stödpersoner har således fördubblats under projektets första år. Det synes alltså vara en relativt stor förändringsprocess som har inletts, och den är inte begränsad till de jourer som ingår i pilotverksamheten.

⁷ Denna slutsats förutsätter att ingen, eller relativt få, stödpersoner har slutat under samma period.

Ökade möjligheter att nå unga brottsoffer

I inledningen av projektet tog en representant från BOJ fram en enkät med frågor om ungdomars utsatthet för brott. Som nämnts delade de värdjourer som hade uppstartsseminarier ut enkäten bland ungdomar i årskurs åtta i kommunen. Under första året har cirka 2 000 elever besvarat enkäten. Av svaren framkom, förutom att många ungdomar varit utsatta för brott, att de flesta ungdomar i årskurs åtta inte känner till brottsofferjourernas verksamhet. Enligt preliminära uppgifter från sammanställningen av enkätsvaren hade mindre än tio procent av de svarande ungdomarna hört talas om den.

Som framgått ovan ger jourerna traditionellt främst stöd och hjälp per telefon. Flera jourer har i stort sett bara kontakter med brottsoffer som förmedlats från polis. Polisen har emellertid bara en lagstadgad skyldighet att *informera* om brottsofferjourerna. Det finns inte några krav på att de också aktivt ska *förmedla* en kontakt. Eftersom det inte är säkert att de unga brottsoffret själv tar kontakt, är jourerna beroende av att polisen också förmedlar kontakten med brottsoffret. Känner unga brottsoffer inte till verksamheten missar man också alla de fall där polisanmälan inte sker. Tanken är att en mer utåtriktad verksamhet ska bidra till att fler unga brottsoffer ska känna till verksamheten och att antalet kontakter från brottsoffren själva ska öka. Målsättningen är att antalet kontaktsökande unga brottsoffer efter projektet ska uppgå till 12 000 per år.

Ökad information om brottsofferjourernas verksamhet

Flera aktiviteter har vidtagits under projektets första år för att öka kännedomen om det brottsofferarbete som bedrivs inom ramen för BOJ. 1 000 exemplar av ett nummer av brottsofferjourernas tidning (Brottsoffer nr 5) gick ut till lärare och andra intresserade inom skolan. Mediarapporteringen efter den inledande presskonferens som hölls i anslutning till att projektet startade, den mediala uppmärksamheten kring skolenkäterna och den lokala uppmärksamhet som uppstartsseminarierna har fått, har troligen också bidragit till en ökad kännedom om projektet och brottsofferverksamheten. En hänvisning till BOJ finns också på hemsidor som traditionellt lockar många ungdomar.

Mer utåtriktad verksamhet

Målet med projektet är att varje jour vid projektets slut ska ha minst en person som arbetar med utåtriktad verksamhet, information och opinionsbildning. Projektledaren rapporterade i inledningen av projektet att det ofta saknades intresse för att bedriva en mer utåtriktad verksamhet och att det fanns ett motstånd bland stödpersonerna mot att ge sig ut och informera om jouren. Detta kan i och för sig vara naturligt om man har engagerat sig i jouren just för att kunna ge utsatta brottsoffer stöd och hjälp. Senare rapporter tyder emellertid på att fler jourer under det första året medvetet arbetade med att få ut information om BOJ och brottsofferjourerna till ungdomar.

Skolan viktig för att få ut information bland unga

Den utåtriktade verksamheten har bland annat bedrivits genom spridande av informationsbroschyrer eller besök på skolor och fritidsgårdar. Skolenkäten har

bidragit till att öka jourernas intresse för unga brottsoffer. Den uppges också ha varit en dörroppnare till skolan för flera jourer. Arbetet med att samla in enkäter har samtidigt medfört att jourens representant har kunnat informera om jourens verksamhet.

Målgruppsanpassad hemsida

Brottsofferjourernas webbplats ska anpassas för att i högre utsträckning locka till sig ungdomar. Hemsidan ska kunna utgöra en ”mötesplats” för unga brottsoffer. En särskild sida som riktar sig till barn och ungdomar ska därför utvecklas under projektets andra år. Arbetet med att göra en ny hemsida påbörjades i slutet av det första projektåret. I avvaktan på det har en provisorisk hemsida skapats. Den ligger under BOJ:s vanliga hemsida.

Ökad samverkan

Brottsofferjourernas verksamhet utgör i huvudsak ett komplement till de myndigheter som har ansvar för att hjälpa och stödja brottsoffer. Arbetet blir, enligt projektplanen, verkningfullt först när det sker i nära samverkan med berörda myndigheter. Syftet med projektet är att åstadkomma en ökad samverkan, både mellan olika lokala brottsofferjourer och mellan jourerna och andra samhällsaktörer. En utökad samverkan anses vara viktig ur i vart fall två synvinklar. För det första är det viktigt för att jourerna ska synliggöras som en aktör i myndigheternas kontakter med ungdomar. Först då kan jourerna utgöra det komplement till dessa myndigheters verksamhet som de är avsedda att utgöra. För det andra är det viktigt för att de jourer, som upplever att de inte kan täcka den unge kontaktsökandens stödbehov, mer naturligt kan slussa denne vidare genom att ta kontakt och boka tid för adekvat stöd och hjälp med berörd myndighet.

Uppstartsseminarierna har haft ett uttalat syfte att skapa förutsättningar för nätverksbyggande mellan den lokala brottsofferjouren och aktuella myndigheter/ideella organisationer. Målsättningen var att berörda myndigheter och andra ideella organisationer skulle vara representerade för att utveckla samarbetet kring unga brottsoffer vid seminarier och informationsmöten. Detta syfte har uppnåtts i de aktiviteter som har genomförts under projektets första år.

Någon konkret samverkan (exempelvis med socialtjänst, skola, barn- och ungdomspsykiatri) förekommer i huvudsak inte i den verksamhet som nu bedrivs. Uppstartsseminarierna gjorde det tydligt att olika instanser från samma kommun ofta har haft dålig kunskap om andra verksamheters existens och/eller aktivitet på området. Behovet av samverkan har tydliggjorts i flera av gruppdiskussionerna. Över lag har olika grupper tyckt att uppstartsseminarierna har varit positiva när det gäller kontakter över gränserna och att det har varit givande att träffa varandra. Några reella förslag på vad som kan göras för att få till stånd en utökad samverkan har emellertid inte lagts fram.

Målsättningen för projektet är att 70 procent av alla jourer under projekttiden ska ha haft kontakt med en offentlig instans som ger brottsofferstöd till ungdomar. Denna målsättning kan utvärderas först i samband med slutrapporten.

Brå:s bedömning

De aktiviteter som planerats under första året är genomförda...

Alla aktiviteter som var planerade till projektets första år är genomförda enligt plan. I huvudsak har dessa utgjorts av utbildningar eller framställande av utbildningsmaterial som projektledaren ansvarat för. Projektledaren rapporterar också att det har tagit olika lång tid för jourerna att få upp intresset för unga brottsof-

fer, men att det verkar som att det har funnits en tendens till ökat engagemang och vilja att förändra under den senare delen av projektåret. Att fler jourer har rekryterat unga stödpersoner ger en indikation om detta.

... men många jourer har fortfarande inte inriktat verksamheten särskilt mot unga brottsoffer

Det allmänna intryck som projektledaren har förmedlat är att jourerna generellt har varit intresserade av att delta på de erbjudna utbildningarna, men att drivkraften har varit låg att omsätta detta till praktisk handling genom att själva vidta aktiva åtgärder för att åstadkomma förändringar inom jouren eller i jourens verksamhet. Det synes alltså ännu återstå en del arbete med att införliva projektets idéer och målsättningar i jourernas organisation och verksamhet för att ett reellt förändringsarbete ska kunna genomföras. Delvis kan det förklaras av att förutsättningarna ser mycket olika ut för olika jourer, ekonomiskt, personellt och geografiskt. Det kan därför inte förväntas att alla jourer kan delta lika aktivt för att uppnå målen för projektet. Därutöver har Brå identifierat tre huvudsakliga förklaringar till detta.

1. Alla jourer delar inte problembilden

Projektet tillkom på initiativ av Brottsofferjourernas Riksförbund. Först efter att finansiering beviljats rekryterades en projektledare. Projektledaren har således inte varit med och utformat projektet eller de mål som ställts upp för projektet och hennes eget arbete. Projektet tycks inte heller ha förankrats bland jourerna innan det drogs igång. Jourerna har således inte varit med och definierat problemet med att möta unga brottsoffer. De har inte tillfrågats om de anser att förändringar behöver genomföras och i så fall hur det bäst kan ske. Alla jourer delar därför inte den problembild som beskrivs i projektet, bland annat har framhållits att det inte är självklart att en förnying bland stödpersonerna är till gagn för de unga brottsoffren. Vissa jourer upplever också att deras hittillsvarande arbete med att stödja unga brottsoffer har ifrågasatts. Detta har på vissa håll skapat en negativ inställning till projektet. I vissa fall har jourerna uppgett att de inte upplever att de har några möjligheter att förändra verksamheten; de har fullt upp med den löpande verksamheten och det saknas både tid, kraft och intresse för att kunna göra särskilda prioriteringar mot unga brottsoffer. Det har blivit tydligt i projektet att intresset för att förändra arbetssättet när det gäller unga brottsoffer inte sprider sig på något enkelt sätt.

2. Otydligt vilket ansvar som ligger på jourerna

Tanken i projektet synes ha varit att projektledaren ska tillhandahålla jourerna verktyg som de sedan ska använda i arbetet med att åstadkomma förändring. Uppstartsseminarierna har exempelvis utgjort en utgångspunkt för vidare åtgärder inom jourerna. Bland annat förväntas jourernas intresse för unga brottsoffer att öka liksom intresset för att arbeta mer utåtriktat för att fånga upp unga brottsoffer. Uppstartsseminarierna har också utgjort en utgångspunkt för att jourerna själva ska skapa nätverk för ökad samverkan med andra myndigheter och organisationer. Det framgår dock inte tydligt om jourerna faktiskt har varit medvetna om vad som förväntas av dem. En större tydlighet i det avseendet hade möjligen medfört en högre beredskap på det lokala planet.

3. Informationen om projektet har inte nått ut som förväntat

Tanken synes också ha varit att kunskapsspridning ska ske genom nyckelpersoner, det vill säga assistenter och samordnare på jourerna. Utvärderingen tyder på att detta inte har fungerat så effektivt som förväntat. Central information om

projektet och vidtagna utbildningsinsatser tycks i stor utsträckning ha stannat hos nyckelpersonerna. Detta medför självklart begränsningar i möjligheten att sprida kunskaperna och öka intresset för unga brottsoffer inom jourerna på ett bredare plan.

Referenser

Verksamhetsberättelse (2005). Verksamhetsberättelse år 2005 för Brottsofferjourernas Riksförbund.

Policy (2006). Policy för stödpersoner och vittnesstöd inom Brottsofferjourernas Riksförbunds verksamhet (cit. Policy, BOJ).

Socialstyrelsen (2005). *Stöd till unga brottsoffer*. Webbrapport, www.socialstyrelsen.se. Februari 2005 (cit. Socialstyrelsen, 2005).